

WĘGAJTY JAKO CZASOWNIK?

krajobrazy • społeczności • pogranicza

Instytut Sztuki PAN, Warszawa (20-21 czerwca 2022)
I część panelowa wokół krajobrazów (tryb on-line)

Teatr Węgałty, Węgałty (25-26 lipca 2022)
II część plenarna (on-site)

Instytut Sztuki
Polska Akademia Nauk

Trwająca cztery dekady praca teatralna w Węgajtach, prowadzona od 1986 roku w utworzonym przez Erdmute i Wacława Sobaszków oraz Małgorzatę i Wolfganga Niklausów Teatrze Wiejskim „Węgajty” (obecnie Teatr Węgajty), stanowi dla nas impuls do podjęcia rozważań na temat tego ważnego polskiego „Teatru-Kultury” (Barba 2003). Inspiracje dla rozważań pochodzą przede wszystkim z tekstów Tima Ingolda, w szczególności z „Człowieczyć” to czasownik (Ingold 2014) oraz z rozważań Ryszarda Nycza, z kluczowym dla nas tekstem *Kultura jako czasownik* (Nycz 2017). Teatr Węgajty stanowi przykład realizacji czasownikowego aspektu rozumienia kultury, o którym pisał Ryszard Nycz jako o:

„k u l t y w a c j i, a więc kreatywnej aktywności skierowanej z jednej strony na pobudzenie do wzrostu, wyzwolenie utajonych możliwości, okazywanie respektu dla wartości zaistnienia kogoś lub czegoś, a z drugiej – na planowanie i kontrolowanie rozwoju, pielęgnowanie i hodowlę pożądaných postaci rozwijanych form. Zaktywizowanie tego kluczowego w etymologii ‘kultury’ aspektu czynnościowego (...) uprzytamnia, po pierwsze, że kultura jest przede wszystkim takim twórczym działaniem, które pobudza do istnienia coś, co bez tej zewnętrznej interwencji i «akuszerskiej» (nieco majeutycznej) (...) opieki nie doszłoby do swego urzeczywistnienia (2017: 30)”.

Pragniemy poddać refleksji dynamiczną sieć relacji tworzonych w procesualnej, wielowarstwowej rzeczywistości antropocenu; między pracą teatralną, animacyjną, społeczną i polityczną Teatru Węgajty a krajobrazami, społecznościami oraz w obliczu szans, problemów i wyzwania, jakie rysują się na pograniczach kulturowych, etnicznych i społecznych. Interesuje nas teatr w sytuacji, w której opozycje między naturą a kulturą, przyrodniczym a estetycznym, indywidualnym a społecznym, sensorycznym a symbolicznym, ludzkim a pozaludzkim, fizycznym a historycznym zostają przekroczone.

Perspektywa aksjologiczna pozwala dostrzec w etosie realizowanym przez Wacława i Erdmute Sobaszków oraz kolejne pokolenia ich współpracowniczek i współpracowników łącznie życia (*modus vivendi*) z pracą twórczą (*modus operandi*) i wrażliwością (*modus sentiendi*). W pracy artystycznej i społecznej Sobaszków kluczową staje się wartość „serdeczności” zdefiniowana przez portugalskiego historyka Sergio Buarque de Holanda

(2000) jako sfera działań motywowanych sercem i uczuciami. Serdeczność oznacza zaprzeczenie relacji bezosobowych i przedkładanie więzi pokrewieństwa i relacji międzyludzkich nad działanie w imię jakiegoś nadrzędnego interesu ogółu. „Człowiek serdeczny” to ten, który jest niezdolny do odrzucenia wartości rodzinnych i przenosi je na sferę życia publicznego.

Wobec pracy Teatru Węgajty ważne są dla nas zarówno ujęcia analityczne, „monograficzne”, jak i kontekstowe, pozwalające umieścić ją we współczesnej rzeczywistości kulturowej w jej wymiarze globalnym i ujęciu interdyscyplinarnym. Dlatego też zaproszenie kierujemy do specjalistów różnych dyscyplin: teatrologów, kulturoznawców, etnologów, antropologów, filozofów, pedagogów, socjologów.

Interesuje nas, jaką pozycję w krajobrazie zajmuje Teatr Węgajty i jak go współtworzy? Równocześnie pytamy o miejsce Teatru Węgajty w polskim teatrze i w stosunku do jego tradycji. Chcemy przyjrzeć się, w jaki sposób przestrzeń, w której funkcjonuje zespół, wpływa na jego działania, estetykę, metody pracy i jej cele, ale także jak teatr oddziałuje na otoczenie. W tym kontekście ważne wydaje się dostrzeżenie roli przyrodniczego krajobrazu lasu i bagien oraz wsi a także zbadanie ich wpływu na profilowanie pracy prowadzonej przez Sobaszków. Chcemy patrzeć na wieś zarówno z perspektywy współczesnej, jak i z włączeniem do refleksji aspektów historycznych – dziejów wielokulturowej Warmii jako obszaru przymusowych i wolicjonalnych migracji. Relację teatr – krajobraz pragniemy badać z uwzględnieniem ujawniających się w niej praktyk, zarówno utopijnych, jak i dystopijnych.

Chcemy także przyjrzeć się tym działaniom Teatru Węgajty, które w różny sposób angażowały społeczność. Sytuujemy te refleksje w obrębie badań nad teatrem społecznym, partycypacyjnym, *community theatre*. Interesują nas relacje ze społecznościami i wewnątrz społeczności – wsi: Węgajty, Dziadówek i Nowica, mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w Jonkowie, festiwalu Wioska Teatralna czy zespołów Innej Szkoły Teatralnej. Chcemy sprawdzić, jak kształtują się te relacje – czy są partnerskie, upodmiotawiające, i czy uwzględniają człowieka w całości „jego osobowości kulturowej, obejmującej nie tylko aspiracje i umiejętności artystyczne, wyobraźnię czy

potrzeby ekspresyjne, ale także poziom postaw i wzorów życia, form tożsamości, modeli emocjonalności etc.” (Godlewski 2002: 65)? Równocześnie twórcy Teatru Węgajty podejmują zarówno w swoich spektaklach, jak i w działaniach artystyczno-społecznych tematy istotne w debacie publicznej, nie rezygnując przy tym z autorskiego stylu pracy opartego na wzajemnej inspiracji aktorów i adeptów oraz improwizacji. Pytamy więc o efektywność wybranych tematów i metod pracy. Chcemy badać recepcję przedstawień prezentowanych w różnych miejscach i wśród odmiennych grup społecznych – w Teatrze Węgajty, w małych wsiach oraz w dużych miastach podczas festiwali teatralnych, w kraju i za granicą.

Kolejnym obszarem refleksji pragniemy uczynić aktywności Teatru Węgajty eksplorujące szeroko rozumiane pogranicza. Chcemy badać, gdzie w działalności zespołu ujawniają się granice rozumiane jako „osobliwy punkt krytyczny, poza którym zaczyna się inny świat, niezrozumiały, niebezpieczny, nieuporządkowany” (Kowalski 1998: 148) i w jaki sposób dokonuje się ich przekraczania. Interesuje nas nie tylko przekraczanie granic w sztuce poprzez realizację działań interdyscyplinarnych, ale także w życiu społecznym – dlatego chcemy przyrzeć się pograniczom społecznym eksplorowanym przez Teatr Węgajty, badać aktywności podejmowane z grupami marginalizowanymi, m.in. w domach pomocy społecznej, schroniskach dla osób bezdomnych czy w więzieniach. Istotne jest dla nas także przekraczanie granic w wyprawach na tereny zróżnicowane etnicznie i kulturowo, nie tylko w Polsce i w Europie, ale i poza nią (Tajwan). Chcemy obserwować te działania zarówno w kontekście artystycznym, jak i badawczym, widząc w nich obszar „badań etno-artystycznych” (Pawelczyk 2003: 44).

Proponowane pola tematyczne wystąpień:

1. Teatr w krajobrazie. Spojrzenie krytyczne a spojrzenie empatyczne na obecność działań teatralnych w krajobrazie z uwzględnieniem istniejących w nim zakłóceń i konfliktów. Rozpoznanie przestrzeni negocjowania postaw i wartości. Ewolucja krajobrazu pod wpływem zmian artystyczno-społecznych i pojawienia się nowych podmiotów.
2. Związki lokalności z performatywnością w praktykach Teatru Węgajty. Teatr jako rama i pretekst do podejmowania współpracy przez teatr ze społecznościami

lokalnymi. Relacje między członkami społeczności a twórcami Teatru Węgajty. Stopień partycypacji członków społeczności we współpracy z zespołem. Rola improwizacji i znaczenie konfliktów.

3. Bogactwo pogranicz w pracy artystycznej i społecznej Teatru Węgajty. Zagrożenia, zakłócenia i szanse w działaniach prowadzonych na terenach pogranicznych. Sztuka wobec granicy – okoliczności sprzyjające twórcom Teatru Węgajty w przekraczaniu granic oraz sytuacji ich nieprzekraczalności.
4. Perspektywa aksjologiczna w pracy teatralnej i animacyjnej prowadzonej przez Teatr Węgajty ze społecznościami oraz na pograniczach kulturowych, etnicznych i społecznych.
5. Teatr Węgajty w dobie antropocenu. Rola wyborów estetycznych i metod pracy, rozwiązań kuratorskich, działań animacyjnych podejmowanych przez artystów i pedagogów teatru w obliczu kryzysu klimatycznego, kryzysów społecznych i politycznych (wojny, migracje, klęski). Pragmatyka działania i pożytek ze sztuki w XXI wieku. Praktykowanie konkrescencji, czyli „zdolności istot żywych do stałego przekraczania samych siebie” (Whitehead 1929: 410). Artysta jako czuły rezonator podziemnego pulsu świata, wsłuchujący się w jeszcze niewyłonione lub delikatnie obecne informacje. Artysta jako współtwórca relacji, odpowiedzialny za współistnienie.
6. Teatr Węgajty a przestrzeń nowatorstwa, edukacji, bezpośredniego doświadczenia i eksperymentu, dzięki którym możliwe jest tworzenie nowej wiedzy. Sztuka jako praktyka rozwijania poznania w działaniu, wnikającego w świat i budującego jedynie to, co się powoli wyłania (Rakowski 2019: 444).

Konferencja będzie składać się z dwóch dopełniających się części:

- panelowej, odbywającej się w trybie on-line, w języku angielskim, której tematyka będzie oscylować wokół Teatru Węgajty w kontekście krajobrazów,
- plenarnej, dwujęzycznej (w językach polskim i angielskim), zorganizowanej w Węgajtach, podczas której referaty będą dotyczyć trzech obszarów tematycznych: krajobrazów, społeczności i pogranicz.

Trwałym efektem konferencji będzie publikacja wybranych artykułów w kwartalniku naukowym „Pamiętnik Teatralny” (pierwsza połowa 2023).

Zgłoszenia konferencyjne (zapowiedź 20-minutowego wystąpienia) nie przekraczające 300 słów, wraz z krótkim biogramem (150 słów), afiliacją i numerem telefonu oraz adresem e-mailowym, należy składać za pośrednictwem formularza zgłoszeniowego https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSd3Hdn8FtbY5OeikS28_OIGhFwma9hhtULtF4dRdRwXp2uRpg/viewform do dnia 31 marca 2022 roku.

Ogłoszenie listy przyjętych uczestników nastąpi do 10 kwietnia 2022 roku.

Prosimy o wnoszenie opłaty konferencyjnej w wysokości 300 złotych (Doktoranci 200 zł)

Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk

Bank Gospodarstwa Krajowego

Al. Jerozolimskie 7

00-955 Warszawa

18 1130 1017 0020 1466 5620 0001

Tytuł: konferencja Wegajty, name of the participant

Dla aplikujących:

Organizatorzy nie zapewniają noclegów ani nie zwracają kosztów podróży uczestników

Dla gości

Organizatorzy zapewniają noclegi i wyżywienie

Warunki udziału w konferencji:

wniesienie opłaty konferencyjnej do dnia 31 maja 2022

przesłanie skrótu wystąpienia o objętości 2 stron znormalizowanego maszynopisu (3600 znaków) do dnia 31 maja 2022.

Komitet konferencyjny:

dr Justyna Biernat

dr Magdalena Hasiuk

mgr Joanna Kocemba-Żebrowska

mgr Joanna Królikowska

Kontakt: wegajtyconference@gmail.com

Konferencja jest organizowana w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki „Teatr Węgajty - 35 lat teatru antropologicznego i poszukiwań społeczno-kulturowych” (Sonata Bis, nr wniosku 2017/26/E/HS2/00357).

<http://www.ispan.pl/pl/dzialalnosc-badawcza/zaklad-historii-i-teorii-teatru/granty>

BIBLIOGRAFIA

Barba, Eugenio, 2003, *Teatr. Samotność. Rzemiosło. Bunt*, przeł. G. Godlewski, I. Kurz, M. Litwinowicz-Drożdźiel, Instytut Kultury Polskiej Uniwersytet Warszawski, Warszawa.

Buarque de Holanda, Sergio, 2000, *Raízes do Brasil*, Rio de Janeiro, Editora Nova Aguilar S.A.

Godlewski Grzegorz, 2002, *Animacja i antropologia*, [w:] *Animacja kultury. Doświadczenie i przyszłość*, red. G. Godlewski, I. Kurz, A. Mencwel, M. Wójtowski, Instytut Kultury Polskiej UW, Warszawa.

Ingold, Tim, 2014, „Człowieczyć” to czasownik, przeł. E. Klekot, [w:] *Colloquia Anthropologica. Problemy współczesnej antropologii społecznej*, red. M. Buchowski, A. Bentkowski, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań.

Kowalski, Piotr, 1998 *Granica*, [w:] *Leksykon - znaki świata: omen, przesąd, znaczenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Nycz, Ryszard, 2017, *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, Warszawa.

Pawelczyk, Joanna, 2003, *Le phénomène d'expédition théâtrale dans la tradition du théâtre polonais sur l'exemple du Théâtre Rural Węgajty*, Université Paris III – Sorbonne Nouvelle, DEA: Théâtre.

Rakowski, Tomasz, 2019, *Humanistyka i „pozyskiwanie rzeczywistości”: praktyka teoretyczna Ryszarda Nycza*, „Ruch Literacki”, z. 4.

Whitehead, Alfred North, 1929, *Process and Reality. An Essay in Cosmology*, The Free Press, New York.